

LİSELERDE YÜRÜRLÜKTE OLAN FELSEFE KİTABININ DEĞERLENDİRME RAPORU

14.12.2009 tarih ve 235 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile kabul edilen Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim programına göre hazırlanan Felsefe Kitabını incelediğimizde; kitabın ikinci sayfasında felsefenin insanların merak yeteneğinden doğduğuna ve yaşamı en çok merak edenlerin ise çocuklar olduğuna ilişkin görüş, bir fotoğraf ile desteklenmek istenmiş. Ancak bu fotoğraf bana tam da 25 Eylül 2011 tarihli Milliyet Gazetesinde yer alan bir haberi çağırıyordu. Yazının başlığı “Çocukluk çağına modern tehdit”.

“ İngiltere’nin Oxford ve London School of Economics’ten akademisyenler, modern hayatın çocukluk çağını yok ettiğini savunan bir çalışmaya imza attı. Elektronik medya ve bilgisayar oyunlarına olan bağımlılık, çocukluk dönemine özgü keşfetme ve risk alma özelliklerini yok ediyor. Peki çocukluğun mahvolmasını engellemek için ne yapılmalı? Uzmanlara göre ailelerin çocuklarını teknolojik aletlerle, marka oyuncaklarla şımartmak yerine onlarla kaliteli zaman geçirmesi gerekiyor.”

Bu fotoğraf ile teknoloji - çocuk ilişkisi olumlanmış oluyor. Ayrıca buradaki merak dünyayı, doğayı, evreni, evrende olan biteni merak etmek olmalı. Bir ders kitabına konulan fotoğraflar özenle seçilmeli.

Liseler için hazırlanan yeni felsefe kitabında “Felsefe Hikmet İlişkisi” konusu bir şiirle başlamaktadır:

“HAZIRLANALIM

Aşağıdaki şiiri dikkate alarak soruları cevaplayınız.

O ki, bilmiyor ama biliyor bilmediğini; çocuktur, onu eğitin yetiştirin.

O ki, bilmiyor ama bilmiyor bilmediğini; cahildir, ondan uzakça durun.

O ki, biliyor ama bilmiyor bildiğini; (belki) uykudadır, onu uyandırın.

O ki, biliyor ama biliyor bildiğini; bilge kişidir, onu izleyin.

SORULAR

- Yukarıdaki şiirden anladıklarınız ifade ediniz.
- Şiirden hareketle cahil ile bilge arasındaki temel farkı ifade ediniz?
- Kendini bilmek ne demektir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Siz kendiniz ile neleri, ne kadar bildiğinizi düşünüyorsunuz? Belirtiniz.

Bu “şiiir”in kime ait olduğunu bilmiyoruz. Kime ait olursa olsun bu şiiirin felsefe – hikmet ilişkisi başlığı altında ne tür bir işleve sahip olduğunu incelediğimizde, pek çok sorun barındırdığını açıkça görebiliyoruz:

Şiiirin ilk iki mısrası birbiriyle ilişkili görülebilir. Mısralarda geçen “bilmediğini bilmek” ve “bilmediğini bilmemek” kavramlarıyla Sokratesçi bilgelik anlayışını öğrencilere tanıştırmak mümkündür. Sokrates’in Savunması’nda Sokrates ‘bilgeliliğin ne olduğunu öğrenmek için bilge denilenlere gittiğini, onları sorguladığını ve şöyle bir sonuca vardığını’ söylüyor: “Bilge denilen kişiler kendilerinin bilmesi gereken şeyleri bilmiyorlardı ama bildiklerini sanıyorlardı. Bense bilmediğimi biliyorum ve bilmediğim zaman biliyormuş gibi yapmıyorum. Benim bilgeliliğim buradan kaynaklanıyor olsa gerek.” Yani Sokrates ilk mısradaki şöyle düzeltme yaptı: “O ki, bilmiyor ama biliyor bilmediğini; bilgedir, onu izleyin.”

Üçüncü mısrayı da Sokrates’in bilgi görüşüyle -zorlayarak da olsa- ilişkilendirmek mümkündür. Sokrates’e göre her bir insan bilgiye ulaşma potansiyeline sahiptir. Zaten bilgi kişinin kendisinin ulaşabileceği bir şeydir, aktarımla elde edilmez. Burada günümüzde kullanılan Sokratik eğitim yönteminden söz edilebilir.

Ama etkinlik bunlara hizmet etmiyor ve dördüncü mısradaki bilgelik tanımı yapılıyor: “Bilgelik, bildiğini bilmektir.” Oysa insanların çoğu, pek çok şeyi zaten bilirler ve bildiklerini de bilirler. Ayrıca bu “bildikleri konusunda” da oldukça ısrarcıdır. Bunun bilgelikle ne ilgisi var?

Kitabı yazanlar neden Sokratesçi “bilmediğini bilen” değil de şiiirdeki “bildiğini bilen” bilge olarak görüyor?

Bunun cevabını şiiirin altındaki metinde bulabiliyoruz:

“UYGULAYALIM

Düşünme faaliyeti içinde kullanılan “Nedir?” tarzındaki felsefi sorularla varlığın özü, insan bilgisinin imkan ve sınırları, insanın evrendeki yeri belirlenmeye çalışılır. Bu tip soruların eksiksiz ve kesin bir cevaba ulaşması varlık, bilgi ve değer üzerine tam ve bütün bir bilginin ortaya çıkması veya bir insanın böyle bir bilgiye sahip olabilecek ölçüde olgunluğa ermesi hali (hikmet) bilgelik dir. Hikmet, bütün olup bitenlerin esasını bilmektir. Felsefe ise böyle bir iddiada değildir. O, hikmete ulaşmak anlamında değil, onu sevmek, ona hasret duyma, yönelme anlamında bir bilgidir. Bu benzetme yoluyla şunu diyebiliriz ki, hikmet, bir tümel bilgidir, yani her şeyi kuşatan bilgidir. Bu adeta temelden çatısına kadar her şeyi ihtiva eden bir bina (yapıya) benzemektedir. Bu binaya, hikmet binası adını da verebiliriz: Çünkü bunun içinde bilgiler mevcuttur. Her bilgi alanı bu binanın içindeki bir oda gibidir. Odaların bilgi alanlarının hepsi de aynı çatı altındadır. İşte felsefe, bu çatıdan başka bir şey değildir. Demek ki felsefe, bütün bilgi alanlarına kendi kanatları altında toplayan en temel bilgi alanı sayılmaktadır. Hikmet ise binanın bütünüdür.

Bu paragraf “bilinen” klasik hikmetçi anlayışı yansıtıyor. Felsefe hikmet binasının çatısı haline getirilmiş durumda. Felsefenin, felsefe yapmanın temel sorusu da felsefenin elinden alınıp hikmete verilmiş. Felsefenin böyle bir bilgi iddiası yokmuş! Yani felsefe olan bitenin esasını ortaya koyma iddiasında olamazmış! Bütün bunlar hikmeti tanrısal bilgi olarak, hikmet sahibi kişileri de bu tanrısal bilgiye ulaşmış, ermiş kişiler olarak görme anlayışının yansımalarıdır. ‘**Böyle bir olgunluğa erme**’ gibi ifadeler hep bu türden düşüncelerin bir sonucudur.

“Soru:

5. Aşağıdakilerden hangisi “hikmet” için söylenemez?

- A) *Bütün olup bitenlerin esasını bilmektir.*
- B) *Külli bilgidir.*
- C) *Felsefeden daha geniş alana sahiptir.*
- D) *Hikmeti sevme felsefedir*
- E) *İspata dayalı bilgidir.”*

Buradan da hikmetin “Bütün olup bitenlerin esasını bilmek”, “Külli bilgi olmak”, “Felsefeden daha geniş alana sahip olmak”, “Felsefenin sevgisine mazhar olmak” ve “İspata dayalı olmamak” özellikleri olduğunu çıkarıyoruz.

Tüm bunlardan sonra Sokratesçi bilgelik anlayışının neden tercih edilmediği daha net anlaşılabilir. Bilgelik (hikmet) zaten her şeyin esasını bilmek, bildiğini de bilmektir.

Kitaptaki “Felsefe Hikmet İlişkisi” konusuna ilişkin şu sonuca ulaşmak mümkün:

Bilindiği gibi üniversitelerdeki felsefe eğitiminde ve akademik çevrelerde “bilgelik” kavramı yaygınca kullanılmış ve genel kabul görmüştür. Buna rağmen kitabın “bilgelik” kavramı yerine “hikmet” kavramını ısrarla kullanması ve ön plana çıkarması dikkat çekicidir. Bunda “hikmet” kavramının teolojik çağrışımlar barındırmasının önemli rolü vardır. Ayrıca kitapta bilgelige ilişkin çok çeşitli yaklaşımlardan yalnızca birisine ait bakış açısı tercih edilmiştir. Bu bakış açısı, kökleri daha eskilere dayanmakla birlikte Ortaçağda teolojik etkilenmelerin ağırlığını taşıyarak netleştirilmiş, daha sonra etkisini kaybetmiş ama günümüze kadar şöyle ya da böyle varlığını sürdürmüştür. Ülkemizde “bilgelik ya da hikmet problemi” akademik çevrelerde dahi yeterince tartışılmamıştır. Kitap yazarlarının bu probleme, bu problemle ilişkili olarak felsefeye ve “hikmet – felsefe ilişkisi”ne ilişkin kitapta geçen görüşleri belirli bir yaklaşıma aittir. Kitapta “hikmet” ile “bilgelik” kavramlarına, çok önemli görüldüklerinden, sıkça yer veriliyor. Ama bu kavramların anlamlarına açık bir göndermede bulunulmadığı gibi, ikisi kimi yerde aynı anlamda, kimi yerde farklı anlamda kullanılıyor. Eğer ikisi aynı anlamda kullanılıyorsa, bunlardan yalnızca birinin tercih edilmemesinin nedeni nedir? Eğer farklı anlamlarda kullanılıyorsa, buna neden göndermede bulunulmuyor ve neden birbirinin yerine kullanılmaktan kaçınılmıyor? Eğer aynı anlamda

kullanılıyorlarsa, bu durumda, Türkiye’de yerleşmiş “bilgelik” kavramının yerine “hikmet” kavramının kullanılmasının nedeni nedir? Eğer farklı anlamlarda kullanılıyorsa, bu durumda da önemli ölçüde batı kaynaklı olan felsefenin hikmetle karşılaştırılması anlamını yitiriyor. Bu nedenle burada olsa olsa ya “bilgelik” ile “felsefe” ya da “hikmet” ile “bilgelik” arasındaki ilişkiye ve farklılığa değinilmesi gerekir. Türkiye’de oturmuş olan geleneksel felsefe dilinde genelde bilgelik kavramı kullanılıyor. Haliyle yazılmış, çevrilmiş hemen tüm felsefe metinlerinde karşımıza “bilgelik” kavramı çıkıyor. Bu nedenle en azından bu konuda, dil değişikliğine gitmek yalnızca kargaşaya yol açıyor. Ayrıca “Felsefe kavramına esas olan; varlık, bilgi ve değer üzerine tam ve bütün bir bilgiye ulaşılması anlamındaki hikmet (bilgelik / sophia) kavramı” yaklaşımıyla önemli bilgisel bir soruna neden oluyor. “Felsefede sorgulamanın esas olduğu vurgulanarak, felsefenin hikmeti sevme ve ona yönelme anlamında bir bilgi olduğu” vurgulanıyor. Burada görüldüğü kadarıyla, felsefe belirli konularla –varlık, bilgi ve değer- ilgileniyor, bilgelik ise, bu konuları birbiriyle bağlantıda, bir bütün olarak ele alıyor. Bu anlamda bilgelik, felsefenin üstünde duran daha bütüncül bir yaklaşım olarak sunuluyor. Bu durumda ortaya şöyle bir anlam çıkıyor: bilgelik, felsefi konulara bütünsel yaklaşan bir etkinliktir. Oysa bilgelik, felsefeden farklı olarak, temelde pratik olana yönelen bir etkinliktir. Genel olarak yaşam üzerinde yoğunlaşır. Ve bütünsellikle bu uğraş esnasında, kendiliğinden karşı karşıya gelir. Derdi bütünsellik kurmak değildir, yalnızca yaşamı anlamak ve yaşamayı öğretmektir. Bu konuda Platon ve Aristoteles, İbn-i Arabi gibi önemli filozofların eserlerinden yararlanılabilir. Dahası, eğer ille de bu konuya –felsefe ile bilgelik ilişkisine- vurgu yapılacaksa, bu filozoflardan metinler mutlaka programa konulmalı. **Aksi durumda çok önemli, çok ayrıntılı ve karmaşık, üstelik üniversitelerde dahi üzerinde yeterince çalışmanın yapılmadığı bir konuda eksik, yanlış bilgilerle genç insanların, yaşamla daha yeni yüzleşen insanların kafası karışık bir şekilde yaşama atılmalarından başka bir şey başarmış olmayız.** Aslında hem öneminden hem derinliğinden hem karmaşıklığından hem de bu konuda yetişmiş eğitmen olmamasından dolayı, bu konunun tamamen çıkartılması daha doğru olabilir. Bu konunun aslında üniversitelerde daha detaylı ele alınması gerekir. Zira programın hazırlanışında karşımıza çıktığı gibi bu konuda önemli ölçüde bilgi eksikliği, uzman yetersizliği bulunuyor. Ayrıca programın içeriğinde de görüldüğü gibi, konunun ele alınması için oldukça cılız bir içerik söz konusu ve neredeyse hiçbir kaynak kullanılmıyor. Bu tür bir konu lise felsefe dersi öğretim programını aşar. Bütün bu noktalar göz önünde bulundurulmadan “hikmet” kavramı kullanılmışsa, o zaman yalnızca “bize” ait olduğu ya da doğu geleneğine uygun olduğu için kullanılmıştır ki, bu da ideolojik bir tutumdur. Ve geleneğin dilini, yıllardır yavaş yavaş oturmuş olan yerleşik felsefi dile egemen kılmaya neden olur. Kitap yazarlarının görüşleri felsefi bir problem / görüş olarak tartışılabilir. **Ancak felsefeyle ilk kez karşılaşan kişilere hem felsefe hem de bilgelik konusunda belirli yaklaşımın bakış açısının üstelik hiç tartışmaya açmaksızın ilk bilgiler olarak aktarılması, bir tür “aşılama” faaliyeti olmaktan öteye bir anlam taşımamaktadır.** Bunun ise felsefeciler ve eğitimciler tarafından kabul edilmesi düşünülemez.

Aşılama işlemi programın çeşitli yerlerine serpiştirilmiş durumdadır. Örneğin aşağıdaki metinde:

Felsefeyi anlamanın bir diğer yolu da onu tasvir şeklinde belirlemek olacaktır. Aslında felsefe, insanın insan olarak diğer canlılarda bulunmayan; onu maddi ve tarihi determinasyonun dışına çıkartan önemli bir özelliği ile ilgilidir. Bu, soru sorma kabiliyeti ve bu sayede evrenin, yaratılışın sınırlarını açıklama ve değerlere yönelebilme gücüdür.”

Sayfa 3”

Sayfa 74'deki (Çağdaş Varlık Felsefesi – Hazırlanılacak bölümünde) karikatürde kardan adamla çocuk arasında aşağıdaki diyaloglar geçmektedir:

“Kardan adam: İnsan niçin yaratıldı?

Çocuk: İnsanın yeryüzündeki amacı kendini ifade etmek, düşüncelerine geçeklik kazandırmak ve anlamı deneyerek keşfetmek midir?

Ardından bir yandan düşünerek ve kartopu yapmaya devam ederek;

Çocuk: Yoksa sıkıldığında yaptığı bir şey midir?”

Öğrencilerden karikatürün altındaki şu soruları cevaplandırmaları istenmiştir:

- İnsan niçin vardır? Düşüncelerini ifade ediniz.
- Marangozun, çiftçinin, akademisyenin veya başka bir meslek sahibinin bir işi vardır. Peki, genel olarak insanın işi nedir?
- Yaşamaya niçin devam ederiz? Beyin fırtınası yapınız.
- İçgüdüsel davranış nedir? Örnekler veriniz.
- Bazen neden böyle davrandığınız bilmediğiniz durumlar oluyor mu? Örnek veriniz.
- Ara sıra herkesin canı sıkılabilir. Can sıkıntısı insani bir durum olabilir mi?
- Korku, merak, alışkanlıklar, içgüdüler, yalnızlık, ümitsizlik, terk edilmiş kavramları sizde neler çağırıştırıyor? İfade ediniz.
- Varlık ve varoluş kavramları hakkında neler biliyorsunuz?

En basitinden bir anket hazırlanırken bile yönlendirici sorular olmaması beklenirken bir felsefe kitabında böyle yönlendirici soruların olması hiç kabul edilemez.

Bu etkinlik hem felsefe hem de genel olarak eğitim açısından endişe verici! Kitap yazarları “insanın bir amaç için var olduğundan”, “her meslek sahibinin işi olduğu gibi, genel olarak insanın da bir işinin olduğundan” o kadar emindirler ki... “Yaşamaya niçin devam ederiz?” sorusundan beklenen nedir? Ardından gelen sorularla öğrencilerin hangi sonuca ulaşmaları istenmektedir?

Hâlbuki felsefe eğitimi hazır cevaplar vermez, belli bir cevaba yönlendirmez, geçmişten günümüze insanın aklını meşgul eden soruları sorar. O sorulara verilmiş farklı cevapları yansız olarak sunar. Bunun amacı tek bir konuya ne kadar farklı açılardan bakılacağını göstermek, öğrencinin de kendi sorularının peşinden koşmasını sağlamak, öğrencide eleştirel düşünmeyi yerleştirmektir. Dünyaya sorgulayarak bakmasını sağlamaktır.

Bu haliyle kitap felsefe eğitiminin amacından sapmış görünüyor.

Sayfa 13'te "Felsefe ve Yaşam İlişkisi" konu başlığında kime ait olduğu belli olmayan bir metin verilmiştir:

"Hayatın anlamına dair sorular geçmişin ve çağımızın büyük düşünürleri tarafından sorgulanmıştır: İnsan nedir? Ben neyin nesiyim?"

İnsanın en önemli özelliği kendine dönük düşünmeye yetenekli olmasıdır. Kendi kendini düşünebilir, kendi için meraklanır, kendi yaşamının anlamını sorar. Ayrıca öleceğinin açıkça bilincinde olan tek canlıdır.

Ama aynı zamanda insan; sonluluğun, özellikle ölümün bilincindedir. Sonluluk ve ölüm bir arada insanın trajik bir bilmece gibi görünmesine yol açan bir gerginlik yaratır. Ulaşamayacağı bir şey varmış gibidir insan. Öyleyse insan yaşamının anlamı nedir? Platon'dan beri büyük filozofların en iyileri bu bilmeceyi çözmeye çalışmışlardır. Başlıca üç büyük çözüm önermişlerdir bize:

On dokuzuncu yüzyılda çok yaygın olan ilki; insanın bitmez tükenmez gereksinimlerinin, onun daha büyük bir şeyle toplumla özdeşleşmesi yoluyla giderileceği görüşüdür. "Benim acı çekmemin, başarısız olmamın, ölmemin ne önemi var" der bu filozoflar. Çünkü insanlık, evren devam edecektir.

Bugün varoluşçular arasında pek yaygın olan ikinci çözüm, insanın hiçbir anlamının olmadığını ileri sürer. Doğanın bir hatasıdır insan, soysuz bir yaratıktır. Sartre'ın bir zamanlar yazdığı gibi, boşuna çekilen acıdır. Bilmece çözülemez. Sonsuza dek kendimiz için trajik bir soru olarak kalacağız.

Üçüncü olarak dünyada böyle bir anlamsızlığa inanmayan filozoflar da vardır. Onlara göre insan bilmeceğinin bir çözümü olmalıdır. Peki, bu çözüm nasıl olabilir? Ancak insanın bir biçimde sonsuza ulaşabilmesiyle.

Ama insan bu yaşamda bunu yapamaz. Demek ki, insan sorununun bir çözümü varsa öte yanda, doğanın dışında, dünyanın dışında olsa gerek. Peki nasıl? Platon'dan beri birçok filozofa göre, ruhun ölümsüzlüğü kanıtlanabilir. Ama ölümsüzlük de bu soruyu yanıtlamaz. İnsanın, öte yaşamda da olsa, sonsuzluğa nasıl ulaşabileceğini görmeyi sağlamaz. Platon, bir zamanlar bu

sorunun yanıtını bize bir Tanrı'nın, öteden gelen bir vahiyle vereceğini söylemiştir. Ancak bu artık felsefe değil, dindir. Felsefi düşünce, birçok alanda olduğu gibi soruyu burada keser.

Sayfa 13 – 14”

Aslında bir felsefe kitabında (kimin tarafından yazıldığı belirtilmeyen) böylesi bir metinle karşılaştıktan sonra bu kitabı değerlendirmeyi kesmek gerekir. Ama yine de sabırla değerlendirmeye devam edeceğiz. Artık bu metinle kitapta anlatılmaya çalışılan felsefenin doğrulara neden ulaşamayacağı ve külli, tümel bilgi anlamındaki hikmetin nasıl bir şey olduğu aydınlanmış olmaktadır. Metne göre “İnsan sorunu, öte dünyada sonsuz yaşama sorunudur ve bunun tek cevabı vardır: Tanrının öteden gönderdiği vahyi. Bu ise dindir; felsefe artık –birçok alanda olduğu gibi- soru sormayı da bırakmak zorundadır.” Felsefeyi öğrencilere tanıtmayı amaçlayan bu felsefe ders kitabı, felsefeyi gereksiz görmektedir.

Felsefe ‘bu alan dinin alanıdır’, deyip soru sormayı bırakmaz. Her bilgi dalı olguları kendince inceler, kendince çözümler bulur. Epikuros’un “ Ölüm bizi korkutamaz; çünkü yaşadığımız sürece ölüm yoktur, ölüm geldiğinde de artık biz yokuz” sözü ölüme bir cevap değil de nedir?

Yeni felsefe kitabı açık bazen de örtük tarzda belirli bir ideolojik yaklaşımın izlerini taşıırken aynı zamanda felsefeyi belirsiz kılan ve içeriğini boşaltan başka argümanlar da geliştirmiştir. Bunlardan en önemlilerinden biri felsefeyi bilgi üretmeyen, bütünüyle keyfi bir öznel etkinlik olarak görmesidir.

“Felsefi düşünce aklın ürünü önermelerden oluşur. Bu tür önermeleri doğrulama ya da yanlışlama olanağı yoktur. Çünkü felsefede ortaya atılan önermeler bilimde olduğu gibi olgularla test edilerek doğrulanamaz. Önemli olan ortaya konan düşüncenin çelişkisiz ve kendi içinde tutarlı olmasıdır.

Sayfa 10

“Temellendirme ortaya atılan bir görüş ya da sav için bir dayanak göstermek demektir. Bundan dolayı kanıtlanamamış ya da yeterince bilgi sahibi olunmayan bir konuda ya da problem için yargıda bulunmamak veya onu belirsiz kılmak felsefi tutum gereğidir. O halde felsefi düşüncenin temellendirilmesi ortaya atılan düşüncenin akla ve mantığa uygun gerekçelere dayandırılması demektir.”

Sayfa 11”

Felsefe “aklın ürünü” önermelerden oluşurmuş; yani aynı Mantık ve Matematik gibi! Zaten aklın ürünü önermelerin doğrulanması ya da yanlışlanmasına olanak da yokmuş! Liseye kadar öğrenciler boşuna matematikte doğru aramışlar. **Aslında tüm bu yanlış ifadeler, felsefede ‘doğru’ diye bir şeyin olmadığı sonucuna varmak için kullanılmaktadır. Oysa felsefenin doğruları vardır.** Örneğin “bilgi ile inanç arasında ayırım yapmak gerekliliği”, “varolanların çok çeşitli tarzlarda varolduğu”, “varolanlar arasında ayrımlar yapmak gerekliliği” çeşitli filozoflar tarafından dile getirilmiş birer “doğru”dur. Dahası

Kant'ın "bilginin olanağına ilişkin tartışmaları" felsefe tarihinin yönünü değiştirmişse, doğru olduğundadır. Popper'in pozitivizme yönelik eleştirileri, yalnızca Popper ekolunu benimseyenler tarafından değil, aynı zamanda pozitivistler tarafından da doğru bulunmuş olmalıdır ki, pozitivistler yargılarını esnekleştirmek, dillerini değiştirmek zorunda hissetmişlerdir. Kant rasyonalistler ile ampiristler arasındaki tartışmanın yanlış olduğunu gördüğü için Saf Aklın Eleştirisi'ni yazmıştır, bu kitap yazıldığı için klasik rasyonalizm ve ampirizm tartışması son bulmuştur. Eğer Kant yalnızca tutarlı olmuş olsaydı, tartışma ondan sonra da devam ederdi. **Dahası tüm felsefe tarihi, filozofların ele aldıkları sorunları, daha önce yanlış, -evet tutarsız değil, yanlış-, buldukları için yeniden tartışmalarının tarihidir.** Burada belki tüm felsefi tümcelerin ampirik doğrulanması yapılamaz denseydi, haklı bir şey söylenmiş olurdu. Zira bazı felsefi tümceler ampirik olarak da doğrulanabilirler. Bu program genel olarak sürekli bilimin indirgemeci olduğuna vurgu yaparak pozitivizme karşı bir tutum benimsiyor, ama burada en radikal pozitivistten daha pozitivist bir tutum içinde. Tutarlılık tüm bilgisel etkinliklerde bir zorunluluktur. Tutarlılık, önermeler arasında zorunlu neden-sonuç ilişkisini varsayar ve bu ilişkinin doğru kurulmasını ifade eder. Burada sonuç, öncüllere uygun olmalıdır. Mantıksal ilkelere dayanmak ve mantıksal tutarlılığa sahip olmak tüm bilgisel etkinlikler için zorunludur. Ama bu ölçüt yeterli değildir, yalnızca gereklidir. Bilim de mantıksal tutarlılığa sahip olmak zorundadır, felsefe de. Ama her ikisinde de bu mantıksal tutarlılık ve geçerlilik içeren biçimsel-formel doğruluk, bilgisel-içeriksel doğrulukla tamamlanır. Hem bilimin hem de felsefenin bilgi nesneleri vardır ve önermeler bilgi nesnelerine uygun olmak zorundadır. Felsefenin önermeleri içeriksel olarak boş önermeler değildir, bilgi önermeleridir. Felsefenin konuları vardır. Yalnızca tutarlılık üzerinde iş gören felsefenin bilgisel değeri olamaz. Dahası, eğer durum gerçekten kitap yazarlarının söylemiş olduğu gibi olsaydı, Farabi ile Aristoteles, Descartes ile Anselmus, Kant ile Locke arasında hiçbir niteliksel fark olmazdı. Peki ama, bu kitap burada neye göre, hangi ölçüte göre belirli filozofları ön plana çıkartıyor? Farabi tutarlı da, Aristoteles tutarsız mıdır? Spinoza tutarlı da Kant tutarsız mıdır?

Kitap yazarları kitabın bütününde açıkça felsefenin doğruluk-yanlışlık içermediğini, içermeyeceğini ısrarla, tekrar ederek vurgulamaktadır. Çünkü kitaba göre felsefe, yalnızca filozofların kişisel karakterlerini gösteren, onların yaratıcılıklarının ürünü olan ama doğru ya da yanlış olduğu dahi söylenemeyen bir etkinliktir.

"Her felsefi düşünce, o düşünceyi ortaya atan filozofun kendi yaratıcılığıyla vardır. Hem farklı felsefi sistemlerin çokluğu hem de aynı felsefi sistem içinde farklı görüşlerin varlığı bunun göstergesidir. Örneğin ahlak evrensel bir konudur ancak filozofların ahlakla ilgili görüşleri öznel olup kişisel bir karakter gösterir. Çünkü her filozofun ahlakla ilgili görüşleri özgün ve birbirinden farklıdır.

Sayfa 11"

"Felsefi bilgi öznel (subjektif)'dir: Felsefi bilgi, filozofların kişisel düşünme yeteneklerine bağlı olmasından dolayı öznel'dir. Bu nedenle felsefede aynı konuda bir çok farklı görüş ortaya çıkabilmektedir.

Sayfa 11"

Kitaba göre doğruluk, yalnızca bilimsel bilgi için geçerlidir.

“Bilimin önermeleri için kullanılan doğruluk ve gerçeklik kavramları karıştırılmamalıdır. Çünkü gerçeklik bilinçten bağımsız olarak var olanların bütünü iken; doğruluk var olanlara ilişkin bilgilerin özelliğidir. Örneğin; “taşın sertliği” bir gerçektir. Ama “Yer Çekim Kanunu doğru(hakikat)tur.

Gerçeklik ile doğruluk arasında bağı insan kurmaktadır. Çünkü doğruluk var olan bir gerçekliğe insanın zihinsel yönelimiyle ortaya çıkar.

Buradaki gerçeklik bilime konu olan gerçeklik olup doğruluk da bilimsel bilgiye ait özelliktir. Dolayısıyla olgusal alanın doğruluğundan söz edebiliriz. Fakat bilim ile felsefenin ele aldığı nesneler gerçeklik bakımından farklılıklar gösterir. Felsefede metafizik alanın varlıklarıyla da ilgilenme söz konusu olduğundan bunlarla ilgili doğrulukları test etme imkânına sahip değildir. Fakat felsefeci bilginin tutarlılığını mantıksal olarak irdeleyebiliriz.

Sayfa 31”

Kitaba göre, “doğru, gerçek gibi nitelemeler bilimin önermeleri için geçerlidir” Oysa “gerçek” önermelere ilişkin değil, varlığa dair bir nitelemedir. Bu nedenle söz konusu kavramın bilimin önermelerini ilgilendirdiği iddiası yanlıştır. Üstelik daha önce de ifade edildiği gibi, “doğru” nitelemesi tüm bilgi önermeleri için geçerlidir. Eğer doğruluğun felsefi önermeler için geçerli olmadığı iddia ediliyorsa, felsefenin bilgisel bir etkinlik, bilgi ortaya koyan bir etkinlik olmadığı iddia ediliyordur ve bu durumda kitap yazarlarının felsefenin neden bilgisel bir etkinlik olmadığını açıklamak, hatta bu iddiayı kanıtlamak zorundadırlar. Ama eğer, kitap yazarlarının iddia ettiği gibi, felsefe önermelerinin doğruluğu ya da yanlışlığından söz edilemeyecekse, kendi iddiaları da felsefi bir iddia olduğu için doğruluğu gösterilebilir bir iddia olmayacaktır.

Kitap yukarıdaki paragrafta “olgusal alanın doğruluğundan – bu ifade, olgusal alana ilişkin bilgilerin doğruluğundan, diye düzeltilmelidir – söz edebiliriz” derken, aşağıdaki paragrafta din söz konusu olduğunda dinin doğrularını mümkün görmektedir. Din, metafiziğe ilişkin bir alan değil midir?

“Felsefe ve Dinin Benzer Yönleri:

Felsefenin konusu içine giren bazı sorunlar dinin de konuları arasında yer alır. Felsefe; evreni, insanı ve yaşamı tanımaya çalışırken “Evren nasıl oluşmuştur?” ve “İnsanın varlık amacı nedir?” gibi soruları sorar. Bu sorular özellikle ilahi dinlerde de sorulup cevaplanmaktadır.

Felsefe ve Dinin Farklı Yönleri:

“Felsefede kuşku yöntemi kullanılır. Bu kuşku insanı bilgiye götüren bir yöntemdir. Ayrıca felsefe eleştiriler yaparak ilerler. Dinin doğruları ise kutsal kitabın ve peygamberin

bildirdiklerinden oluşur. Dinin doğrularına iman ettikten sonra kuşku duyulmaz. Çünkü bu doğrularda inanç (iman) esastır.

Sayfa 6”

Yukarıdaki paragrafta ayrıca, felsefenin insanı bilgiye götüren “kuşku” yöntemini kullandığı, ayrıca eleştiriler yaparak ilerlediği de söylenmektedir. Öncelikle, felsefenin kuşkuyu bir yöntem olarak kullandığı genellemesi yanlıştır. Felsefenin bir tavır olarak –yöntem olarak değil – eleştirel bakışa sahip olması, bir genelleme olarak kabul edilebilir ama yöntem olarak kuşkunun Descartes, Gazali gibi bazı filozoflar tarafından - epistemoloji alanında- özel olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Ama kitap yazarlarına konumuzla ilgili olarak asıl sormak istediğimiz konu, felsefenin eleştiriler yaparak ilerlemesinin nasıl mümkün olduğudur. Mademki felsefede doğrular yoktur, o halde felsefe zaman içinde nasıl ilerleyebilmektedir?

Kitapta belirsizleştirilen felsefenin özellikleri olarak ise –sürekli tekrar edilerek –şüphe duyma, merak etme, eleştirme, öznellik gibi nitelikler sayılmaktadır. Sıralanan nitelikler felsefi düşüncenin ayırt edici temel nitelikleri değildir. Sorgulama ya da eleştirme, sadece felsefeye özgü bir nitelik değildir. Örneğin bilim için de geçerlidir. Felsefi düşüncenin niteliği olarak sunulan “şüphe” ve “merak” nitelikleri aslında, bir etkinliğin değil, öznenin taşıdığı çeşitli bilişsel edimlerdir. Bu nedenle felsefeye doğrudan ilgili olmaktan çok, hangi alan olursa olsun, bilgi ortaya koyan etkinliklerle ciddi biçimde uğraşan her insanda görülürler. Bu nedenle yalnızca filozof değil, bilim insanı da sanatçı da merak ve şüphe eder. Ayrıca neye ilişkin, ne tür bir “şüphe” ve “merak”tan bahsedildiği belli değildir. Felsefenin öznellik niteliğine sahip olduğu görüşüne ek olarak “felsefede cevaplardan çok soruların önemli olduğu” görüşü de kitap yazarlarının “felsefede doğru yoktur” yaklaşımlarının doğal sonucudur.

Kitapta çok sayıda bilgi yanlışı, muğlâk, eklektik ve çelişkili ifadeler vardır. Bunlardan birkaç örnek vermek gerekirse:

“Bilimin varlığa yaklaşımı indirgemeci felsefenin yaklaşımı ise bütüncül açıdandır.

Sayfa 60”

Felsefenin ve bilimin varlık karşısındaki bakış açısını “bütüncül” ve “indirgemeci” kavramlarıyla karşılaştırmak pek uygun görünmemektedir. Felsefenin neliği araştırması yapması, örneğin belli bir tür varlığı veya bilgi türünü değil de, varlığı veya bilgiyi konu edinebilmesi onun en geneli ya da bütünsel olanı araştırdığı sonucuna götürebilir bizi, ama bilimin indirgemeci olduğu iddiasında bulunmayı değil. Zira “indirgemeci” terimi, yalnızca bir tespit ifadesi değildir, aynı zamanda tavır ifade eden bir terim olduğundan, daha bilim hakkında hiçbir bilgisi olmayan bir kitleye, bilime ilişkin bir tavır almasını istemektedir ki bu da öğrencilere yalnızca bir cümleyi ezberletmekten ya da sloganla konuşmalarına yol açmaktan öte bir işe yaramayacaktır. En geneli araştıran sorular, felsefi sorulardır. Bu ise bilgi nesnelerine bütünsel bakabilmeyi gerektirir. Dahası felsefenin bu özelliğini “bütüncül” terimiyle değil, “bütünlüklü bakma” kavramı ile adlandırmak daha uygun olabilir. Bütüncül bakış / bakma

kavramı, bütünlüklü bakışı/bakmayı tam olarak karşılamamaktadır. Ancak bütünlüklü bakma felsefenin özelliklerinden yalnızca bir tanesidir. Felsefe aynı zamanda ayırımlar yaparak da soruşturmalarını sürdürür. İç içe geçmiş süreçlerdir bunlar. Felsefenin bu tutumundan hareketle “bilimin indirgemeci bakış

açısına sahip olduğunu” söylemek ise, çok daha sorunludur. İndirgemecilik ile bütüncüllük karşılaştırması uygun bir karşılaştırma olarak görünmemektedir. İndirgemecilik farklı bağlamlarda farklı anlamlar taşıyabilen bir kavramdır ancak indirgemeciliğin hiçbir anlamı bilim ve felsefeyi “indirgemeci bakış” / “bütüncül bakış” olarak ayıran bir karşılaştırmaya izin vermez. Herhangi bir bilimin –örneğin fiziğin ya da psikolojinin- araştırmalarını varlığın belirli parçaları, yönleri –örneğin fizik için, maddenin fiziksel özellikleri; psikoloji için organizmanın gözlenebilen davranışları- ile sınırlandırması, bilimi indirgemeci yapmaz. Bilimsel ya da felsefi açıklamalarda indirgemeci yaklaşımlardan söz edilebilir. Fizikalizm, sosyolojizm, psikolojizm ya da indirgeyici bir analiz örneği olarak Condillac’ın duyumculuğu gibi.

Varlık felsefesinde Sayfa 62’de Nihilizm (hiççilik) savunucuları olarak Nietzsche ve Taoizm örnek verilmiştir. Felsefeciler arasında Taoizmin varlık alanında nihilizmin temsilcisi olup olmadığına ilişkin farklı görüşler olsa da aşağıdaki gerekçelerle Nietzsche’nin için varlık alanında nihilist olduğunu söylemek oldukça gariptir:

“Felsefe tarihinde nihilizm denince akla gelen ilk filozoftur. Toplumsal normları ve değerleri topyekûn inkâr eder. Evrende nesnel bir düzen olmadığını, bunun bir yanılsama olduğunu ileri süren Nietzsche; insanların çaba ve mücadelesinin boşa olduğunu söyler. İnsanın Tanrı tarafından yaratılmış özel bir varlık olduğu fikrinin bir masaldan başka bir şey olmadığını söyler.

Sayfa 62”

“Evrende nesnel bir düzen olmadığını, insanın Tanrı tarafından yaratılmış özel bir varlık olduğu fikrinin bir masal olduğunu savunmak” neden Nietzsche’yi nihilist yapar? Nietzsche evrenin ya da insanın aslında olmadığını mı söylemektedir? Onun söylediği, yalnızca tanrının var olmadığını.

Sayfa 86’da “Değer Yargıları” başlığı altındaki tabloda “İyi”, “Kötü”, “Güzel”, “Çirkin”, “Doğru”, “Yanlış” kavramları sıralanmıştır. Sayfa 87’de “Yargılarımız” başlıklı metinde ise yargılar önce olgu ve değer alanına ilişkin yargılar olarak sınıflanmıştır. Burada ise “Doğru – Yanlış” çifti değer yargılarından çıkarılmış, değer yargıları arasına bu kez de “Sevap – Günah” çifti konulmuştur:

“Birincisi olgulara ilişkindir, bilim ve bilgiye dair önerme yargılarıdır. Kişisel değerlendirme içerisinde yer almaz, herkes tarafından kesin kabul gerektirir; ispat edilebilir bir tarzda evrensel yargılardır. Doğru ve yanlış olarak değerlendirilir.

İkincisi ise kişilerin olgulara yüklediği niteliklere dayalı ortaya çıkan yargılardır. Estetik, Din ve Ahlak değer alanı içinde yer alır. Kişiye bağlı, öznelidir. Kişiden kişiye değişir. Değer yargıları gerçekliği değil, değerlendirmeyi içeren yargılardır, öznel, kişiden kişiye değişir.

Estetik yargılar “güzel – çirkin”, Din yargıları “sevap, günah” ve Ahlaki yargılar “iyi, kötü” kavramlarıyla değerlendirilir.

Ahlaki yargıları zamandan zamana, mekândan mekâna, kişiden kişiye değişebilir.

Din yargıları ise (o dine inanan kişilerce kabul edilir ve kişilere göre) değişmez bir yapıda olup kutsal sayılan din kurallarına dayanır. Bu nedenle eleştirilemez bir yapıdadır. İnananların yaptığı davranışlar kutsal metne dayalı olarak değerlendirilir. Kullanılan kavramlar ise günah ve sevaptır. Estetik yargılar beğeniye dayalı yargılardır. Yani bir sanat eseri hakkında güzeldir ya da çirkindir şeklinde beğeniye dayalı yargılardır. Bu özelliği ile estetik yargılar subjektif özellik taşırlar. “Şu tablo güzeldir” yargısı kişiye ait yargıdır. Bu nedenle evrensel nitelik taşımaz ve herkes için bağlayıcı olmaz. Halk arasında “zevkler tartışılmaz” sözü estetik yargıların beğeni yargıları olduğunu ve kişiye ait olduğunu ifade eder.

Sayfa 87”

“Bilime ve bilgiye ait önermeler” ifadesinin neyi anlattığı açık değildir. Bu önermelere ilişkin açıklamaların bilime ait önermelerle ilgili olduğunu görüyoruz; ayrıca “bilgiye ait önermeler” ile ne anlatılmak isteniyor, belli değildir. Evrensel ahlaki ya da estetik ilkelerin mümkün olup olmadığını filozoflar tartışadursun, kitap yazarları son noktayı koymuştur. Öğrenciler şunu bilsin yeter: Bu yargılar kişiseldir, evrensel nitelik taşımaz; örneğin “bu tablo güzeldir” estetik yargısı diyeni bağlar, herkes için bağlayıcı olmaz; halkımız “zevkler tartışılmaz” demişse, bu yeterlidir.

Din yargılarına ilişkin sorun ise bir parantez işlemi ile çözümlenir. Neden parantez işlemine gerek duyulur, bu bilinmez.

Metinde felsefi önermelerin nereye konulacağıyla ilgili bir bilgi bulamıyoruz; her türlü yargı var ama felsefi yargı yoktur.

Sayfa 88’de “Yargı Çeşitleri” başlıklı tabloda değer yargısı olarak “Ahlak ve Sanat yargıları”, gösterilmiş ama bu sefer “Felsefe yargısı” gösterilmemiştir.

Ahlak yargılarının özelliklerinden biri olarak ise bu kez “*Genellikle evrensel nitelik taşımaz*” ifadesi kullanılmıştır. Buna neden gerek duyulduğu bilinmemektedir.

Sayfa 84’te Ahlak felsefesi (Etik) ifadesi kullanılmıştır, bu iki alanın yazarlarca aynı disiplin olarak görüldüğünü çıkarıyoruz. Bu yanlıştır.

Sayfa 107’de “Değişen Davranışlar ve Değişmeyen Değerler” başlıklı bir metin konulmuştur:

“Bilindiği gibi, pek çok insan günlük hayatta ahlak tabirinden, çeşitli şeyler anlar. Hatta bu anlayış çeşitliliği kişiden kişiye olduğu gibi, toplumdan topluma da değişir. Mesela; ticaret ahlakından, meslek ahlakından vs. bahsedilir. Ve bu bahsedilenlerden anlaşılan farklı farklıdır.

Bu nedenler genellikle şöyle denilir: ahlak, rölatif yani kişiden kişiye değişen bir yapıda olup, bir kişinin iyi olarak nitelendirdiği bir şey, başka biri için ise kötü olarak görülebilir. Bu bakış ahlakı değişen bir yapıda görmektir.

Etiğin, ahlakın, değerlerin bu şekilde, rölatif bir tarzda görülmesinin nedeni nedir?

İnsan bir yönü ile diğer varlıklar gibi tabiat alanına aitken, bir diğer yönü ile değerler üretebilen, akıl alanına aittir. Bu alanların bir bütün olarak görülüp ele alınması gerekir. Bu alanlar bütün olarak görülmediğinde, değerler; hayattan kopuk, ahlaki davranışlardan uzak bir alan haline gelir. O zaman da etik kurallar kitaplar içerisinde hapsolmuş, sadece birer kavram olarak, yaşantı ile alakasız bir alan oluşturur. Davranış ve değerler ayrı ayrı alanlar olarak görülür. Fakat insan, değerleri ve yaşamı ile bir bütün olarak ele alınmalıdır. Değerler, davranışın temelini teşkil eden yapı olarak göz önünde bulundurulmalıdır. İnsanı bütün olarak kavramadan, farklı kişilerin, farklı davranışlarını ele almak bizi yanıltır. Değer ve davranış farkı, tıpkı her insanda aynı olan biyolojik yapısı ile onun her insanda farklı şekilde ortaya çıkması gibi düşünülmelidir. Biyolojik yapı değişmediği halde, onun ortaya çıkışı kişiden kişiye değişebilir. Biyolojik yapımız (kalp, mide, beyin vs. ve bunların işleyiş sistemi her insanda aynıdır. Fakat her bir insan, tek başına boy, yüz şekli, saç, vücut yapısı ile diğer insanlardan ayrılır. Farklı görünüşe sahip olması insanların biyolojik yapısının da farklı olduğu anlamına gelemmez. Bunun gibi davranış tarzları ve ilişki biçimleri tabiyata bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıkar. Bu durum kişiden kişiye değişenin değerler ve onun yapısı değil, dışarı akseden şekle ait davranışlar olduğunu ortaya koyar. Bu da davranışların değişmesine rağmen değerlerin değişmez bir yapıda olduğunun göstergesidir.”

Sayfa 107”

Yeni felsefe programı “değişen davranışlara ve eylemlere karşılık değerlerin değişmezliği ve evrenselliğini vurgulanmalıdır” dediği için kitap yazarları bu konuda bir metin oluşturmaya çalışmış gibi gözüküyor. Metnin bu konuda ne kadar zorlandığı ve anlaşılmasız olduğu açıktır. Ancak metinden uzaklaşıp doğrudan başlıkla ve programda dile getirilen amaçla ilgili değerlendirme yapmak daha uygun olacaktır. “Değerlerin değişmez ve evrensel olması” ile “değerlerin yerelliği ile değişebilirliği” genel olarak felsefede tartışılan bir sorundur. Öncelikle bu konunun tartışma konusu edilmesi gerekmektedir. Ayrıca değer yargılarının evrensel olmadığı tezi kitabın tezidir ve programda vurgulanması istenen bilgi ile nasıl bağdaştırıldığı bilinmemektedir.

Etik problemlerde “davranış” kavramının yerine “eylem” kavramının kullanılması daha uygundur. Çünkü eylem, bilinçlilik gerektirir ve değerlere aykırı ya da uygun olma özelliği taşır. Oysa davranış daha genel bir kavramdır ve her zaman bilinçlilik taşımaz. Örneğin hayvanların eylemleri yoktur, ama davranışları vardır.

Kitabın geneline baktığımızda;

- Etkinliklerin yaş grubunun altında, yaratıcı özellik taşımadığı,
- Sayfa düzeni, tasarım ve dizaynın karışık, takip etmeyi güçleştirdiği,
- Görsellerin kalitesinin düşük olduğu,
- Ünite değerlendirme kısmında üst düzey becerilerin yer almaması, sadece tanımaya, anlamaya yönelik olması nedeniyle ezberci sistemi desteklemesi,
- Sadece düşünürlerin sözlerine yer verildiği, metinlerine yer verilmediği,
- 11. Sınıf öğrencisinin kitabı defter olarak kullanmaması, ama materyali olmayan öğretmen için cazip olabilir olduğu,
- Konulan resimlerin kiminin çok küçük olması nedeniyle anlamını yitirdiği (133. Sayfadaki Atina Okulu resminde olduğu gibi),
- Resimlerin kalitesiz ve belirsiz olmasından sanatsal değerini yitiriyor olması,
- Ders kitabından ziyade etkinlik kitabı olarak tasarlanmış olması, içinde yeterli bilgi olmaması nedeniyle öğrencinin neyi karşılaştıracığı, yorumlayacağı, değerlendireceğinin belirsiz olması,
- Metinlerin, resimlerin, çizimlerin çoğunun kaynağının belirtilmemesi, - bu hiç de etik değil- göze çarpan eksiklikler olarak çıkıyor karşımıza.

Bu kadar örneğin yeterli olduğunu düşünüyoruz. Kitap baştan sona problemlerle doludur. Ünitelerin sıralanışından başlayarak kullanılan dil, içerik, seçilen metinler, mantıksal tutarlılık, nesnellik vb. açılardan felsefenin ve eğitim biliminin tüm birikimlerini hiçe sayan, özensiz, sistemsiz, muğlak ve ideolojik bir yapıdadır. Yeni felsefe programı ve kitabı ülkemize yakışmamaktadır.

Sonuç olarak, felsefeyi ortadan kaldıracak bir yapıda olan yeni felsefe programı ve kitabıyla liselerde sağlıklı bir felsefe eğitimi yapmak mümkün değildir. Felsefeciler için bu program ve kitap kabul edilebilir değildir. Milli Eğitim Bakanlığından felsefe programının çekilerek, uzmanların ve felsefe öğretmenlerinin etkin katkılarına dayanan tek bir üniversite çevresinin değil geniş katılımlı yeni bir program çalışmasının başlatılmasını talep ediyoruz.
